

УДК 616-058:001.818(477),,312"

П.С. Мельник, О.М. Дзюба, М.В. Кудренко, В.А. Русняк

НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ДУ «УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ СТРАТЕГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ МІНІСТЕРСТВА ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ» У 2016 РОЦІ

ДУ «Український інститут стратегічних досліджень Міністерства охорони здоров'я України», м. Київ, Україна

Вступ

ДУ «Український інститут стратегічних досліджень Міністерства охорони здоров'я України» є провідною державною науковою установою, яка здійснює наукове обґрунтування і науковий супровід державних заходів із реформування та розвитку національної системи охорони здоров'я України.

Наукова діяльність інституту у 2016 р. здійснювалася в таких напрямках: виконання науково-дослідних робіт (НДР) на замовлення МОЗ України та ініціативних науково-дослідних робіт, підготовка наукових кадрів, висвітлення наукових здобутків у наукових виданнях та їх представлення на наукових зібраннях.

Виконання науково-дослідних робіт на замовлення МОЗ України

НДР, термін виконання яких закінчується у 2016 р.

Науково-методичний супровід регіоналізації перинатальної допомоги. Термін виконання: 2014–2016 рр. Виконавці: керівник теми Дзюба О.М., відповідальний виконавець Дудник С.В.

Основні результати виконання роботи: здійснено науково-методичний супровід регіоналізації перинатальної допомоги (РПД) з розробкою системи моніторингу і оцінки (МіО) РПД та програми обробки даних МіО, технології SWOT-аналізу РПД, які відповідають принципам Всесвітньої організації охорони здоров'я; доведено доцільність проведення МіО РПД за пропонованими індикаторами і у визначені терміни шляхом проведеного анкетування 393 медичних працівників за спеціально розробленими анкетами та експертного опитування 14 спеціалістів; проведено комплексний аналіз стану РПД із застосуванням даних державної статистики, МіО РПД за 2014–2015 рр. та SWOT-аналізу РПД.

Виявлено: достатню реструктуризацію закладів перинатальної допомоги (ЗПД) за їх рівнями (у 2015 р. у ЗПД III рівня частота розроджень вагітних становила 17,7% при орієнтовному за даними світового досвіду показнику 17%, у ЗПД II рівня – 42,5%, у ЗПД I рівня – 40,3%); оптимальну доступність до високоспеціалізованої високотехнологічної перинатальної допомоги під час

пологів вагітних із вадами серця (індекс концентрації (ІК) у ЗПД III рівня – 66,9%) і з хворобами системи кровообігу (ІК – 47,0%) при порогових значеннях цих показників не менше 50% і 25–30% відповідно; задовільну доступність до спеціалізованої і високоспеціалізованої перинатальної допомоги у ЗПД II–III рівнів для вагітних із тяжкими формами прееклампсії та еклампсії (ІК – 83,0%), з антенатальною загибеллю плода (ІК 72,2%), а також у ЗПД III рівня – народження немовлят із дуже малою масою тіла при народженні (62,0% новонароджених масою тіла при народженні 500–999 г і 55,3% з масою тіла 1000–1499 г), у ЗПД II–III рівнів – народження немовлят із масою тіла при народженні 1500,0–2499 г (71,4%).

Доведено позитивний вплив РПД на показники виживання новонароджених у перші 168 год. життя з масою тіла при народженні 500–999 г (57,6% у 2011 р. і 63,9% у 2015 р., ВШ з 95% ДІ 1,3 (1,1–1,5)) та з масою тіла при народженні 1000–1499 г (87,3% і 91,3% відповідно, ВШ з 95% ДІ 1,4 (1,1–1,6)); перинатальної смертності (10,1 на 1000 народжених живими і мертвими у 2011 р. і 9,1 у 2015 р., ВШ з 95% ДІ 0,89 (0,86–0,93)); фетоінfantильних втрат (з 15,2 на 1000 народжених живими і мертвими у 2011 р. до 13,9 у 2015 р., ВШ з 95% ДІ 0,9 (0,8–0,9)), материнської смертності (16,5 на 100 тис. народжених живими у 2011 р. і 12,6 у 2015 р., ВШ з 95% ДІ 0,78 (0,57–1,09)).

При цьому низьким, що не відповідає медичним стандартам супроводу та надання допомоги вагітним із перинатальним ризиком, виявлено ІК розроджень вагітних із цукровим діабетом у ЗПД III рівня – 46,9%.

Медико-соціальна ефективність впровадження РПД полягає в підвищенні виживання новонароджених із дуже малою масою тіла при народженні, зниженні перинатальних, фетоінfantильних і материнських втрат.

Наукове обґрунтування сучасної моделі моніторингу стану здоров'я населення України на регіональному рівні. Терміни виконання: 2015–2016 рр. Виконавці: керівник теми Дзюба О.М., відповідальний виконавець Дудник С.В.

Основні результати виконання роботи: отримано та проаналізовано дані стану здоров'я населення на основі моніторингу в регіональному аспекті; проведено рейтингову оцінку діяльності та ресурсного забезпечення

закладів охорони здоров'я на регіональному рівні (профілактична робота, доступність, якість медичної допомоги тощо); визначено проблемні регіони за станом здоров'я населення та недоліки у функціонуванні існуючої системи моніторингу стану здоров'я населення України; обґрунтовано та розроблено сучасну модель моніторингу стану здоров'я населення України на регіональному рівні.

НДР, які за термінами є перехідними на 2017 р.

Наукове обґрунтування створення системи організації медичного забезпечення осіб, постраждалих під час проведення антитерористичної операції. Термін виконання: 2015–2017 рр. Виконавці: керівник теми Мельник П.С., відповідальний виконавець Кудренко М.В.

Основні результати роботи у 2016 р. Виявлено нагальні проблеми ресурсного забезпечення, зокрема, потреба в невідкладному дооснащенні, оновленні медичного обладнання та лікувально-діагностичної апаратури в закладах охорони здоров'я практично у всіх регіонах України; матеріально-технічна база закладів охорони здоров'я (будівництво, реконструкція, капітальний ремонт) у переважній більшості регіонів потребує модернізації та суттєвого покращення; можливість коштів медичної субвенції та місцевих бюджетів дозволяють забезпечити надання медичної допомоги особам, які постраждали під час проведення антитерористичної операції (АТО), тільки на 60–80%. За рахунок коштів, передбачених місцевими бюджетами, неможливо забезпечити учасників АТО дороговартісними лікарськими засобами та виробами медичного призначення, що обумовлює необхідність передбачення цільових коштів у медичній субвенції на видатки з лікування означених категорій осіб.

У цілому за результатами дослідження 2015–2016 рр. визначено, що існує ряд проблемних питань в організації медичного забезпечення осіб, які постраждали в ході проведення АТО, у т.ч. проблеми нормативно-правового, організаційно-управлінського характеру, ресурсного забезпечення. Однією з важливих проблем є відсутність нормативно-правового акту, який би забезпечував дієву організацію, управління та координацію діяльності закладів охорони здоров'я, які перебувають у сфері управління різних відомств, з надання медичної допомоги та реабілітації зазначеної категорії громадян, з урахуванням при цьому загальнодержавних інтересів тощо.

Результати дослідження першого та другого етапів є підґрунтям наукового обґрунтування концептуальних основ створення загальнодержавної дієвої системи медичного забезпечення осіб, які постраждали під час проведення АТО, та забезпечать у подальшому успішне виконання заключного етапу НДР у 2017 р.

Наукове обґрунтування моделі єдиного медичного простору держави. Термін виконання: 2016–2018 рр. Виконавці: керівник теми Мельник П.С., відповідальний виконавець Кудренко М.В.

Основні результати роботи у 2016 р. Соціально-економічні перетворення, що відбуваються у державі за роки незалежності, включають і реформування системи охорони здоров'я, передбачаючи при цьому зміну правових, економічних та організаційних основ її діяльності, але через непослідовну соціально-економічну політику система охорони здоров'я України продовжує функціонувати за застарілою, неефективною моделлю управління та фінансування (за результатами наукового огляду та аналізу стану справ в охороні здоров'я, реформи поки що не дали очікуваних результатів); вивчено вітчизняні та зарубіжні літературні джерела наукових досліджень і робіт з питань удосконалення та розвитку системи охорони здоров'я, орієнтованих на впровадження європейських стандартів та інтеграції України в європейські структури; визначено пріоритетні напрями та ключові принципи реформування з урахуванням вітчизняного та зарубіжного досвіду.

Наукове обґрунтування та розробка заходів покращання медико-демографічної ситуації в Україні.

Термін виконання: 2015–2017 рр. Виконавці: керівник теми Чепелевська Л.А., відповідальний виконавець Карамзіна Л.А.

Основні результати виконання роботи в Україні спостерігається складна медико-демографічна ситуація, зокрема, скорочується чисельність населення (за період 2011–2016 рр. – на 673,7 тис. осіб), знижується рівень народжуваності (з 11,0‰ до 9,6‰), реєструються високі рівні смертності населення (14,6‰–13,6‰), низька середня очікувана тривалість життя (66,25 року – у чоловіків, 76,37 року – у жінок).

Розроблено науково обґрунтовані заходи щодо медико-демографічної ситуації, які потребують їх реалізації у численні комплексні програми.

Наукова оцінка застосування профілактичних методів і підходів у практичній діяльності лікарів загальної практики / сімейної медицини відповідно до міжнародних вимог. Термін виконання: 2015–2017 рр. Виконавці: керівник теми Дзюба О.М., відповідальний виконавець Ринда Ф.П.

У 2016 р. проаналізовано Типовий навчальний план та програму інтернатури випускників медичних вищих навчальних закладів освіти III–IV рівнів акредитації за спеціальністю «Загальна практика – сімейна медицина», розроблені співробітниками кафедр Національної медичної академії післядипломної освіти імені П.Л. Шупика, Львівського державного медичного університету імені Данила Галицького, Харківської медичної академії післядипломної освіти, Донецького національного медичного університету імені М. Горького, та 12 обліково-звітних форм (20, 025/0, 025-4/о, 025-6-1/о, 025-7/о, 038/о, 031/о, 112/о, 070/о, 063-1/о, 51-здоров тощо) для закладів сімейної медицини в частині профілактичної складової.

Основні результати виконання роботи у 2016 р.: професійні завдання, перелік знань і програма навчання в інтернатурі для лікарів загальної практики – сімейних лікарів (ЛЗПСЛ) у частині профілактики співпадають

тільки в питаннях імунопрофілактики, вторинної та третинної профілактики захворювань і диспансеризації; а в частині гігієнічного виховання населення та формування здорового способу життя (ЗСЖ) – лише частково; у переважній більшості навчальних курсів програми інтернатури для ЛЗПСЛ профілактична робота не висвітлена взагалі або висвітлена з позиції лікувальної парадигми охорони та зміцнення здоров'я.

Типовий навчальний план та програма інтернатури випускників медичних вищих навчальних закладів освіти III–IV рівнів акредитації за спеціальністю «Загальна практика – сімейна медицина» потребує суттєвої корекції щодо профілактичної складової.

Профілактичні заходи в обліково-звітних формах для закладів сімейної медицини здебільшого обмежуються питаннями профілактичних оглядів, диспансеризації та імунопрофілактики інфекційних захворювань, а питання формування ЗСЖ представлені вкрай обмежено. В деяких поодиноких обліково-звітних формах, в яких питання формування ЗСЖ передбачені, вони представлені переважно індивідуальними заходами. Практично групові та масові форми навчання населення відображені тільки у формі № 51-здоров, проте остання висвітлює діяльність із формування ЗСЖ та гігієнічного виховання населення не лише закладів сімейної медицини, але й усіх закладів охорони здоров'я системи МОЗ України на відповідній території.

Наукове обґрунтування механізму моніторингу та оцінки процесу наближення законодавства України з питань охорони здоров'я до законодавства Європейського Союзу та прогнозування наслідків прийняття законодавчих актів. Термін виконання: 2015–2017 рр. Виконавці: керівник теми Ярош Н.П., відповідальний виконавець Істомін С.В.

Основні результати виконання роботи у 2016 р.: розроблено методологію прогнозування наслідків впровадження актів законодавства Європейського Союзу (ЄС) у законодавство України про охорону здоров'я; розроблено структуру Національної стратегії наближення (апроксимації) законодавства України до права ЄС у сфері охорони здоров'я; обґрунтовано стратегічне керівництво та інституційне забезпечення транспозиції та імплементації законодавства ЄС у законодавство України про охорону здоров'я; розроблено проект індикативної оцінки стану впровадження вимог джерел права ЄС у сфері охорони здоров'я; проведено оцінювання нормативно-правового регулювання розвитку стандартизації у сфері охорони здоров'я населення України з точки зору наближення законодавства України з питань охорони здоров'я до законодавства ЄС; на підставі вивчення нормативно-правової бази країн Європи у сфері охорони здоров'я, у т.ч. країн ЄС, запропоновано нормативно-правове регулювання переліку та обсягів державних стандартів безоплатного медичного забезпечення державних службовців України; визначено сучасний стан розробки та впровадження державних соціальних стандартів у сфері охорони здоров'я населення України.

Виконання ініціативних науково-дослідних робіт

В інституті виконувалося дві ініціативні науково-дослідні роботи.

Медицина Києва і Київщини в XIX – на початку XX століття. Термін виконання: 2014–2016 рр. Виконавці: керівник теми Ціборовський О.М., відповідальний виконавець Сорока В.М.

Основні результати виконання роботи: наведено історико-політичну, природно-географічну та соціально-економічну характеристику м. Києва і Київської губернії; висвітлено чисельність, склад і умови життя населення; розглянуто та описано методи вивчення природного руху і стану здоров'я населення залежно від рівня обліку та аналізу статистичного матеріалу, наявності необхідних кадрів; проаналізовано і описано правові та організаційні основи розвитку медичної справи у XIX ст.; дано характеристику природного руху і стану здоров'я населення Києва і Київщини в XIX ст.; вивчено динаміку розвитку мережі медичних закладів м. Києва і Київської губернії та подано показники їх діяльності; висвітлено становлення та розвиток санітарного нагляду та протиепідемічної роботи; дано характеристику організації та діяльності Київської служби швидкої медичної допомоги; проаналізовано діяльність громадських товариств м. Києва та висвітлено їх роль у розвитку системи медичної допомоги і охорони народного здоров'я.

За результатами виконання роботи зроблено такий головний висновок: становлення і розвиток медичної та санітарної справи Київської губернії у XIX ст., перехід від приказної до земської медицини заклали основи сучасної системи медичної допомоги і охорони народного здоров'я, без яких не були б можливими досягнення XX ст.

Наукове обґрунтування розробки комунікаційних елементів та їх взаємодії в інформаційній діяльності галузі охорони здоров'я. Термін виконання: 2015–2017 рр. Виконавці: керівник теми Ситенко О.Р., відповідальний виконавець Кривенко Є.М.

Основні результати виконання роботи у 2016 р.: проведено аналіз комунікативної політики як ефективного засобу реформування системи охорони здоров'я; вивчено методичні підходи до оцінки ефективності програм комунікацій з населенням в охороні здоров'я; проаналізовано модель управління комунікаціями на всіх рівнях управління охорони здоров'я з розмежуванням взаємовідносин суб'єктів та об'єктів комунікативного впливу; науково обґрунтовано необхідність розробки та впровадження елементів комунікаційного процесу в інформаційній діяльності галузі охорони здоров'я.

Підготовка наукових кадрів

У 2016 р. в інституті виконувалося 77 дисертаційних робіт, у т.ч. 34 – на здобуття наукового ступеня доктора медичних наук, 43 – на здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук. Захищено у спеціалізованих вчених радах 6 дисертаційних робіт, у т.ч.:

– *Знаменська М.А.* на здобуття наукового ступеня доктора медичних наук на тему: «Медико-соціальне обґрунтування системи комунікацій в охороні здоров'я», науковий консультант – проф. Слабкий Г.О.;

– *Шевченко М.В.* на здобуття наукового ступеня доктора медичних наук на тему: «Медико-соціальне обґрунтування нової системи фінансування охорони здоров'я в Україні», науковий консультант – проф. Слабкий Г.О.;

– *Миронюк І.С.* на здобуття наукового ступеня доктора медичних наук на тему: «Медико-соціальне обґрунтування системи оптимізованої протидії розвитку епідемії ВІЛ-інфекції серед трудових мігрантів» (на прикладі Закарпатської області), науковий консультант – проф. Шатило В.Й.;

– *Кривенко Є.М.* на здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук на тему: «Медико-соціальне обґрунтування моделі управлінської діяльності охорони здоров'я регіонального рівня на основі її інформатизації», науковий керівник – проф. Слабкий Г.О.;

– *Повч З.В.* на здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук на тему: «Медико-соціальні детермінанти розвитку глаукоми та обґрунтування оптимізованої моделі її первинної профілактики в практиці сімейного лікаря», науковий керівник – д.мед.н. Медведовська Н.В.;

– *Крисько М.О.* на здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук на тему: «Медико-соціальне обґрунтування функціонально-організаційної моделі інтеграції медичної допомоги ВІЛ-інфікованим та хворим на СНІД на первинному рівні», науковий керівник – проф. Слабкий Г.О.

Подано до захисту дисертаційну роботу Погоріляк Р.Ю. на здобуття наукового ступеня доктора медичних наук на тему: «Розвиток керівних кадрів охорони здоров'я: характеристика та наукове обґрунтування шляхів його покращення», науковий консультант – проф. Гульчій Л.П.

Подано до захисту 5 дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук:

– *Шпунта О.О.* на тему: «Медико-соціальне обґрунтування моделі первинної медико-санітарної допомоги при інфекційних та паразитарних хворобах», науковий керівник – проф. Шатило В.Й.;

– *Киричук І.М.* на тему: «Медико-соціальне обґрунтування оптимізованої функціонально-організаційної моделі стаціонарної медичної допомоги при інфекційних захворюваннях», науковий керівник – проф. Шатило В.Й.;

– *Ван Доеверен Н.Р.* на тему: «Медико-соціальне обґрунтування удосконалення структури обласної лікарні в умовах реформування галузі», науковий керівник – проф. Толстанов О.К.;

– *Кметюк Я.В.* на тему: «Медико-соціальне обґрунтування функціонально-організаційної моделі центру ПЕТ/КТ багатопрофільної лікарні», науковий керівник – д.мед.н. Котуза А.С.

– *Орлова О.О.* на тему: «Медико-соціальне обґрунтування моделі планування сім'ї ВІЛ-інфікованих жінок», науковий керівник – д.мед.н. Жилка Н.Я.

Висвітлення наукових здобутків у наукових виданнях та їх представлення на наукових зібраннях

Інститут є засновником (співзасновником) таких фахових науково-практичних журналів: «Україна. Здоров'я нації», «Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України», «Економіка і право охорони здоров'я», «Сучасна педіатрія».

Науковцями інституту та спеціалістів МОЗ України й інших наукових установ підготовлено до випуску та опубліковано «Щорічну доповідь про стан здоров'я населення, санітарно-епідемічну ситуацію та результати діяльності системи охорони здоров'я України. 2015 рік». У доповіді відображено такі питання: аналіз демографічної ситуації в Україні; характеристика стану здоров'я населення України; характеристика санітарно-епідемічної ситуації в Україні; характеристика організації медичної допомоги населенню України; характеристика розвитку системи охорони здоров'я України; характеристика медичного забезпечення антитерористичної операції; стан надання онкологічної допомоги населенню України; характеристика інформатизації охорони здоров'я та електронної охорони здоров'я; неінфекційні захворювання: масштаби і тенденції поширеності, стратегії боротьби; характеристика державної політики щодо контролю над тютюном та результати її реалізації; характеристика забезпечення державних соціальних стандартів у сфері охорони здоров'я; характеристика способу життя населення та формування ЗСЖ.

Наукові здобутки інституту відображено в:

- 4 монографіях;
- 55 наукових статтях у наукових національних журналах;
- 9 наукових статтях у наукових закордонних журналах;
- 4 розділах у навчальних посібниках;
- 35 галузевих нововведеннях;
- 1 інформаційному листі про галузеві нововведення;
- 7 інших наукових публікаціях;
- 1 словнику-довіднику термінів з організації управління, економіки та фінансування у сфері охорони здоров'я.

За участю науковців інституту розроблено 9 методичних рекомендацій для практичної системи охорони здоров'я, серед яких:

- розробка, впровадження та сертифікація системи управління якістю відповідно до вимог ДСТУ ISO 13485 в організації, що виробляє/продає медичні вироби;
- проведення оцінки чисельності груп підвищеного ризику інфікування ВІЛ на регіональному рівні з використанням спеціальної інформаційної технології;
- організація системи інфекційного контролю в неонатальних відділеннях інтенсивної терапії;
- організація проведення аудиту використання компонентів і препаратів крові;

– організація системи управління запасами компонентів крові.

Важливе значення інститут надає представленню матеріалів дослідження на наукових зібраннях різного рівня. Так, у збірниках національних наукових зібрань опубліковано 46 наукових матеріалів, а у збірниках закордонних наукових зібрань – 7 матеріалів.

Такими науковими зібраннями були:

– Dni Medycyny Społecznej i Zdrowia Publicznego „Współczesne Wyzwania Zdrowia Publicznego – Polska 2016” / Naukowy Komunikat Konferencyjny, Jurata, 2–4 czerwiec 2016 r.

– «Модернизация высшего медицинского образования: модульная система обучения», Самарканд, 16 мая 2016 г.;

– «Можливості превентивного та лікувального впливу на соціально-значимі захворювання в закладах первинної медико-санітарної допомоги», м. Ужгород, 12–13 квітня 2016 р.;

– XVI Конгрес Світової Федерації Українських Лікарських Товариств, м. Берлін – м. Київ, 8–23 серпня 2016 р.;

– «Державне управління людськими ресурсами у сфері охорони здоров'я в Україні», м. Київ, 27 травня 2016 р.

За результати рейтингової оцінки наукової діяльності співробітників інституту, провідні місця посідають: д.мед.н., проф. Слабкий Г.О.; к.мед.н. Дудник С.В., к.мед.н. Дудіна О.О., к.мед.н. Ціборовський О.М.

Дата надходження рукопису до редакції: 20.09.2016 р.

Відомості про авторів

Мельник Петро Степанович – заслужений лікар України, перший заступник директора ДУ «Український інститут стратегічних досліджень Міністерства охорони здоров'я України»; пров. Волго-Донський, 3, м. Київ, 02099, Україна.

Дзюба Олександр Миколайович – д.мед.н., проф., акад. АН ВО, заступник директора з наукової роботи ДУ «Український інститут стратегічних досліджень Міністерства охорони здоров'я України»; пров. Волго-Донський, 3, м. Київ, 02099, Україна.

Кудренко Микола Васильович – заступник директора з організаційно-методичної та адміністративної роботи ДУ «Український інститут стратегічних досліджень Міністерства охорони здоров'я України»; пров. Волго-Донський, 3, м. Київ, 02099, Україна.

Русняк Вікторія Анатоліївна – пошукувач ДУ «Український інститут стратегічних досліджень Міністерства охорони здоров'я України»; пров. Волго-Донський, 3, м. Київ, 02099, Україна.